

ŠIUOLAIKINĖ NUSIKALTIMŲ TYRIMO KONCEPCIJA IR JOS KRIMINALISTINIS BEI PROCESINIS UŽTIKRINIMAS. PIRMIEJI REZULTATAI

Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka

Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 714 533
Elektroninis paštas ekurapka@ltu.lt

Prof. dr. Hendryk Malevski

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 714 611
Elektroninis paštas malewski@ltu.lt

*Pateikta 2003 m. rugpjūčio 20 d.
Parengta spausdinti 2003 m. rugsėjo 30 d.*

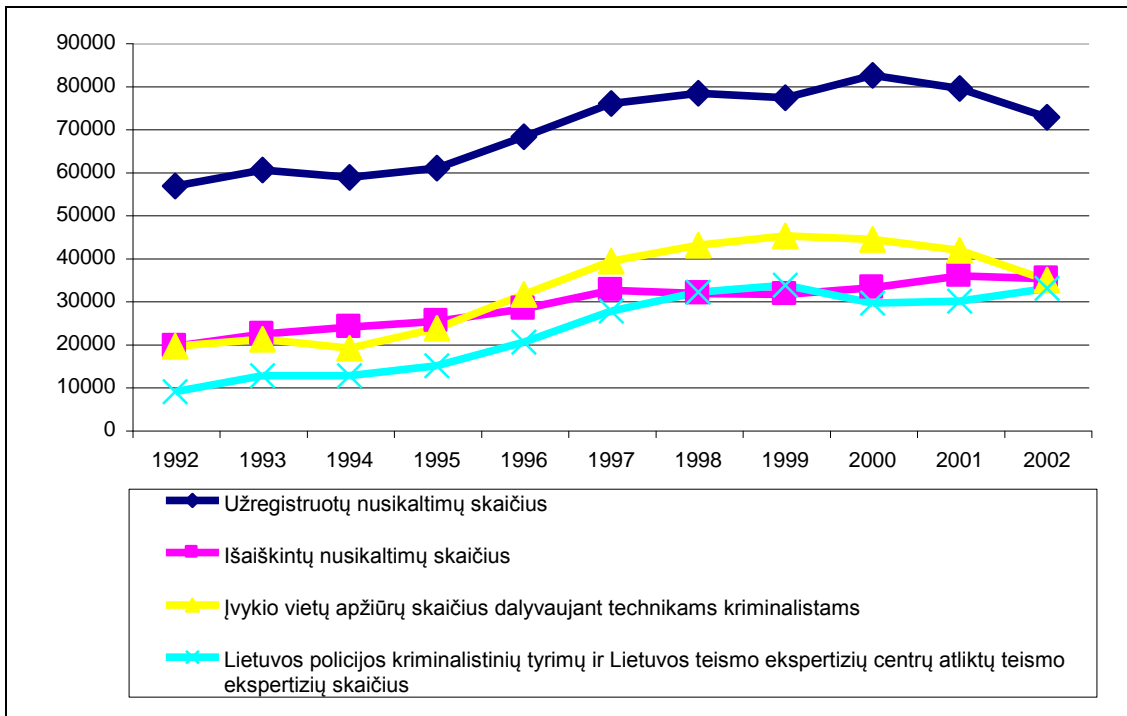
Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teismo medicinos instituto direktoriaus pavaduotojas mokslui profesorius habil. dr. Gediminas Petras Žukauskas ir šio Universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros docentas dr. Ryšardas Burda

I v a d a s

Nusikalstamumas ir jo kontrolė yra vienos sudėtingiausių mokslo ir praktikos problemų. Be fundamentalių mokslinių tyrimų, kurie sudarytų taikomųjų nusikalstamumo kontrolės tyrimų, darančių teisėtą poveikį praktikai, pagrindą, neapsieinama nė vienoje šalyje. Ir svarbiausia yra tai, kad tyrimai, atlikti kitoje šalyje (empirinė medžiaga), gali tik orientuoti (palyginimai, panaši analogiškų reiškinių pobūdžio padėtis ir pan.), o ne pakeisti arba kompensuoti nacionalinius nusikalstamumo srities tyrimus. Šie tyrimai turi būti paremti savo šalies medžiaga, atsižvelgiant į jos ekonominę ir socialinę padėtį, istorinius pokyčius, tendencijas, mentaliteto ypatybes ir savitumą, t. y. turi būti originalūs. Tokie tyrimai būtini vykdant įvairių Lietuvos Vyriausybės programų priemonės teisinės sistemos reformos ir teisėtvarkos srityse.

Šių dienų socialiniai pokyčiai Lietuvoje transformavo daugelį santykių visuomenėje. Ekonomikos, socialinio gyvenimo pokyčiai užtikrina ne tik spartų rinkos ekonomikos kūrimą, visuomeninių demokratinių procesų įtvirtinimą, bet sukelia ir tam tikrų disfunkcijų, taip pat ir žmogaus saugumo užtikrinimo srityje.

Nors nusikalstamų veikų kiekis Lietuvoje lyg ir stabilizavosi, jų struktūra ir dinamika keičiasi. Taip pat kinta nusikaltimų padarymo būdai, jie tampa vis labiau apgalvoti, kvalifikuotesni, nusikaltimams padaryti vis dažniau panaudojamos mokslinės-techninės priemonės, šaunamieji ginklai, sprogmenys. O nusikaltimų išaiškinimo lygis, nors ir yra stabilus ir netgi turi tendenciją didėti, nėra aukštas (žr. 1 grafiką).

1 grafikas. Nusikalstamumo, nusikaltimų išaiškinimo, įvykio vietų apžiūrų dalyvaujant technikams kriminalistams ir atliktų teismo ekspertizijų dinamika Lietuvoje 1992–2002 m.

Taigi valstybė ir jos institucijos kol kas negali užtikrinti efektyvaus nusikaltimų, taip pat sunkių, tyrimo. Tam trūksta lėšų, neparengti organizaciniai, prognostiniai nusikaltimų apskritai ir konkrečių jų rūšių tyrimo moksliniai modeliai, nepakankamai taikomi naujausieji kriminalistikos metodai, yra didelių kovos su nusikaltimais įstatymų rengimo spragų (baudžiamųjų, baudžiamojo proceso ir kt.). Paviinės organizacinės, dažnai kosmetinės priemonės (naujų kovos su nusikaltimais institucijų steigimas, jų funkcijų perskirstymas ir pan.), tai pat konjunktūriniai įstatymų pakeitimai, mūsų požiūriu, daro tik vienkartinį poveikį ir nuolatinei sisteminei nusikaltimų kontrolei, jų išaiškinimų skaičiui didinti vargu ar tinka.

Vienu pagrindinių Lietuvos visuomenės saugumo institucijų veiklos prognozavimo ir programavimo trūkumų pripažintinas dirbtinis jos stratifikavimas į atskiras institucines sistemas, lemiantis jų uždarumą, funkcijų dubliavimą ir todėl nepakankamą efektyvumą. Dėl šios priežasties reguliarus organizacijų ir funkcijų sistemos auditas bei ekspertizės neapima visos visuomenės saugumą užtikrinančios institucinės sistemos. Pagrįstai keltina hipotezė, kad atskirų sistemos dalių neįjungia vientisa veiklos vizija, savo misijai pateisinti remiamasi skirtingais pagrindais, todėl valstybinio valdymo pastangos palaikyti teisėtvarką išsiskaidomos į tas sritis, kuriose valstybės įtaka bei lėšos turėtų būti mažinamos, skatinant veikti nevalstybines arba nebiudžetines institucijas, tarp jų ir įvairias piliečių bendruomenes.

Lietuvos teisės universitete, Vilniaus universitete ir Teisės institute atlikti tyrimai sudaro pagrindą toliau analizuoti nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės problematiką.

1994–1997 m. atliktas šių mokslininkų kolektyvų nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas pagal mokslo programą „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ buvo pirmas tokio pobūdžio mokslinis darbas nepriklausomoje Lietuvoje. Logiška, kad toks tyrimas būtų tęsiamas, kad kauptume šiuos duomenis, kaip daroma, pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse, kad galėtume sėkmingai prognozuoti nusikalstamumo pokyčius ir ateičiai numatyti pagrindines nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės kryptis, kurti ir tobulinti jų strategiją. Tęsimi moksliniai tyrimai 2000 metais susikristalizavo į mokslo programą „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“. Ji apima tris pagrindines tyrimų kryptis: kriminologinę, kriminalistinę-procesinę ir teisinę-organizacinę. Šios mokslo programos naujovė ir privalumas tas, kad kompleksiskai tiriant minėtąją problemą siekiama integruoti įvairių socialinių mokslų žinias.

Programos paskirtis – taip pat visapusiškai ir objektyviai išanalizuoti nusikaltimų tyrimo koncepciją, nuolat teikti Lietuvos Respublikos Seimui, Vyriausybei ir teisėsaugos institucijoms moksliniais tyrimais pagrįstas rekomendacijas dėl tesinės sistemos reformos Lietuvoje spartinimo, kriminalinės justicijos efektyvinimo ir nusikaltimų tyrimo rezultatyvumo didinimo.

Šiame straipsnyje mes kalbėsime apie antrąją tyrimų kryptį, pavadintą „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas“, kurioje savo ruožtu galima išskirti tarpusavyje glaudžiai susijusias temas.

Pirmoji tema – „Kriminalistikos mokslo teorinių fundamentinių koncepcijos aspektų plėtra Lietuvoje ir jos įtaka nusikaltimų tyrimo ir kontrolės praktikai“. Jos vadovas – **profesorius dr. E. Kurapka** (LTU).

Antroji tema – „Baudžiamojo proceso įstatymo tobulinimo perspektyvos ir kryptys bei prognostinė reikšmė nusikaltimų tyrimo praktikai“. Vadovai – **profesorius dr. E. Palskys** (LTU), **docentas J. Rinkevičius** (VU), **profesorius hab. dr. S. Kuklianskis** (LTU).

Trečioji tema – „Specialių žinių panaudojimo kriminalistinių, procesinių ir organizacinių problemų tyrimas“. Vadovas – **profesorius dr. H. Malevski** (LTU).

Vykdamas nurodytų kryptų tyrimus taikomi tokie metodai: lyginamosios teisėtyros, observacijos, anketavimo, interviu, statistikos, turinio analizės, prognozavimo, taip pat logikos, matematikos, informatikos bei kiti.

Vykdamas visų šių temų mokslinius tyrimus svarbu atsižvelgti tiek į kriminalistikos plėtos aspektus (kriminalistikos strategija) ir nusikalstamumo dinamiką (prognostinis aspektas), tiek į nusikaltimų tyrimo technikas bei kitų mokslų laimėjimus, kuriuos jau galima panaudoti nusikaltimų tyrimo praktikoje. Labai svarbu užtikrinti efektyvų nusikaltimų tyrimą kriminalistinėmis priemonėmis, parengti perspektyvią kriminalistinę taktiką ir metodiką. Be to, rengiant kriminalistines rekomendacijas, reikia taip pat atsižvelgti į baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso įstatymų pokyčius, o tai labai svarbu taktikai ir metodikai tobulinti ir naujoms metodikoms kurti.

Laukiamus tyrimų rezultatus būtų galima apibūdinti taip:

- Kriminalistikos mokslo plėtos Lietuvoje pagrindai;
- Taikomieji kriminalistikos, kaip nusikaltimų tyrimo funkcijas užtikrinančios disciplinos, pagrindai, rengiamos naujų nusikaltimų rūšių (ekonominių, ūkinių, finansinių, komercinių, bankininkystės ir kt.) tyrimo metodikos ir mokslinės-praktinės rekomendacijos;
- Šiuolaikinė prognostinė nusikaltimų tyrimo Lietuvoje koncepcija (procesiniai ir organizaciniai aspektai);
- Įstatymų projektai bei pasiūlymai tobulinti baudžiamojo proceso įstatymus, kitų parengtų projektų mokslinės ekspertizės, mokslinės praktinės rekomendacijos teisėsaugos institucijoms nusikaltimų tyrimo veiklai optimizuoti ir jos rezultatyvumui didinti, analitiniai apibendrinimai, mokslinės informacinės apžvalgos, disertacijos, praktinės metodinės rekomendacijos ir vadovėliai;
- Mokslinės mokomosios (studijų) ir praktinės specialiųjų žinių taikymo tiriant nusikaltimus programos bei metodinės rekomendacijos specialistams, rengiamiems LTU, kvalifikacijos kėlimo kursų klausytojams ir teisėsaugos institucijų darbuotojams;
- Teisėsaugos įstaigų techninio aprūpinimo bei kriminalistikos žinių įvaldymo programos, skirtos įvairioms pareigūnų grupėms.
- Atlikus programoje numatytus tyrimus, numatoma kurti naują taikomąją praktinę kriminalistikos koncepciją ir jos pagrindu rengti nusikaltimų tyrimo rekomendacijas, kurios bus reikšmingos kovai su nusikalstamumu efektyvinti. Programos tyrimai bus ypač naudingi justicijos institucijoms (policijai, prokuratūrai, teismams, saugumo ir specialiųjų tyrimo tarnyboms), kai kurioms ne kriminalinės justicijos institucijoms, atliekančioms ikiteisminį tyrimą (mokesčių inspekcijos, muitinės ir kt. padaliniai).
- Pristatysime per pirmuosius dvejus Programos vykdymo metus atliktus darbus ir jų rezultatus.

2001 m. atlikti darbai:

1. Parengta tyrimo metodikos koncepcija bei paruoštas pagrindinis tyrimo instrumentarijus.

2. Dalis anketų ir apklausos lapų bus parengta tik gavus ir apibendrinus pirminę informaciją bei patikrinus pirmines tyrimo hipotezes, nes jų klausimams formuluoti būtina patikrinta objektyvi informacija.
3. Atlikus pirminės informacijos apbendrinimą bus galima patikslinti reikiamos ir renkamos informacijos pobūdį, apimtį ir kaupimo būdą.
4. Informacija bus renkama naudojantis tyrimo grupių dalyvių parengtomis originaliomis anketomis, klausimynais.
5. Antrame etape, ypač atliekant įvairių reiškinų raidos analizę, gali būti naudojamas ir autorių anksčiau sukurtas instrumentarijus, tarp jų ir mūsų 1994–1997 m. atliktų tyrimų rezultatai. Planuojame panaudoti informaciją ir instrumentarijų apie įvykio vietos apžiūrą, specialių žinių taikymą ir kt.
6. Numatyti pagrindiniai informacijos gavimo šaltiniai.
7. Be tradicinių tokiems tyrimams skirtos informacijos kaupimo būdų (anketų, klausimynų ir kt.), yra numatyta gana plačiai naudoti observacijos metodą, kuris turi padėti objektyvizuoti ir kontroliuoti (tikrinti) gaunamos informacijos tikslumą, visapusiškumą ir autentiškumą. Tyrimo dalyviai planuoja dalyvauti teismo procesuose (tarp jų ir civilinių bylų), tardymo veiksmuose, stebėti ekspertizų darymą.

Tarp tyrimo metodų, kurie bus taikomi sprendžiant įvairių lygių uždavinius, bus skirtingos paskirties, apimties ir formų modeliavimo metodai (nuo eksperimentinių kriminalistikos mokslo sistemų, pateikiamų magistro studijų metu, bandomųjų modelių iki kompiuterinių programų, skirtų optimizuoti informacijos srautus ir tam tikrų patariamųjų programų ir nusišaltimų tyrimo metodikų modulių kūrimą). Pagrindinė modeliavimo kryptis yra teorinė, ja siekiama sukurti naują kriminalistikos studijų modelį Lietuvoje.

Planuojama (ir tam parengta metodika) rinkti informaciją pagal konkrečius modulius (problemas), pagal tam tikrus tyrimo tikslus ir uždavinius, jungiamus į bendresnio lygio sistemas.

Konkretaus modulio (problemos) analizei informacija gaunama iš įvairių šaltinių, naudojantis įvairiomis jos rinkimo priemonėmis ir būdais (anketomis, klausimynais, ataskaitomis, oficialių institucijų statistika ir kt.). Anketose ir klausimynuose formuluojami klausimai, leidžiantys įvertinti, patikrinti informaciją, gaunamą iš kitų šaltinių.

Pagal mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ antrosios (kriminalistinės-procesinės) krypties („Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas“) pirmąją („Kriminalistikos mokslo teorinių fundamentinių koncepcijos aspektų plėtra Lietuvoje ir jos įtaka nusikaltimų tyrimo ir kontrolės praktikai“) ir trečiąją („Specialių žinių panaudojimo kriminalistinių, procesinių ir organizacinių problemų tyrimas“) temas Kriminalistikos katedroje buvo parengtos tokios anketos ir apklausos lapai (klausimynai):

a) Mokslininkų ir praktikų apklausos lapas, skirtas įvertinti teisėsaugos specialistų rengimo būklę, problemas ir perspektyvas bei jų įtaką nusikaltimų tyrimo ir aiškinimo situacijai. Apklausos lape daug dėmesio skiriama vertinimo problemoms, formuluojami teorinio ir taikomojo pobūdžio klausimai. Klausimyno tikslas – atliekant kryžminę teisėjų, prokurorų, tyrėjų, kvotėjų ir kitų policijos darbuotojų, ekspertų bei mokslininkų apklausą ne tik nustatyti jų kriminalistikos, teismo ekspertizės, specialistų rengimo ir kt. žinių lygį bei jų vertinimą, bet ir potencialius įtampos laukus bendradarbiaujant su kitų žinybų pareigūnais, aiškinant ir vertinant nusikaltimus.

Klausimyną buvo planuojama pateikti ir įvairių LTU fakultetų magistrantūros studijų studentams, norint susipažinti su jaunosios (naujos) kartos teisininkų, tik pradedančių savo profesinę veiklą, nuomone.

Peržengiant siauras profesijos ribas numatoma atlikti ir su teisėsaugos struktūromis nesusijusių asmenų apklausą. Yra parengti klausimyno variantai vokiečių, lenkų ir rusų kalbomis. Planuojama atlikti apklausas pagal mūsų parengtą anketą ir atlikti lyginamąjį tyrimą remiantis Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos ir Rusijos duomenimis. Dėl tokių bendrų tyrimų atlikimo preliminariai susitarta su šių šalių universitetais ir įvairiomis policijos institucijomis.

b) Archyvinių baudžiamųjų bylų analizavimo anketa, skirta kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos klausimams nagrinėti.

Tarp svarbiausių kriminalistikos mokslo problemų yra jos metodikos plėtojimas. Atsiranda vis naujų nusikaltimų rūšių, keičiasi tradicinių nusikaltimų padarymo būdai. Dėl šių priežasčių kriminalistikos mokslas privalo reaguoti į teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų poreikius. Čia ypač reikšmingas kriminalistikos metodikos tobulinimas, ypač kuriant naują kriminalistikos sistemą Lietuvoje.

Sprendžiant bendrus kriminalistikos metodikos probleminius klausimus remiantis nauju požiūriu būtina peržiūrėti pagrindines jos kategorijas, t. y. kriminalistikos metodiką, tam tikrų nusikaltimų rūšių tyrimo metodiką, nusikaltimo padarymo būdą, nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką ir kt.

Kiekvienos nusikaltimų rūšies tyrimo metodikos pagrindinis elementas yra kriminalistinė nusikaltimo charakteristika. Tik gerai išmanant jos elementus galima efektyviai, operatyviai ir tikslingai tirti konkretų nusikaltimą, nes priešingu atveju ši veikla yra ne planingas, mokslinėmis rekomendacijomis pagrįstas tyrimas, bet chaotiškas tarpusavyje nesusijusių veiksmų konglomeratas, skirtas siekti labai miglotai suprantamo tikslo.

Teisėsaugos pareigūnų apklausos atskleidė, kad daugumos žinios šioje srityje yra silpnos, paviršutiniškos, mokslškai nepagrįstos, o dažnai susiduriama su absoliučiu šių žinių neįvertinimu, ignoravimu ir savo veiklos grindimu tik buitinio lygio kriminalistikos suvokimu. Tai viena rimčiausių mūsų teisėsaugos problemų – profesionalumo stoka [1, p. 55–59; 5, p. 120–121; 6, p. 81–88].

Kad tyrimai būtų atliekami kryptingai, būtina patikslinti tiek teorinius, tiek taikomuosius nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos probleminius klausimus. Tyrimas susideda iš dviejų dalių: baudžiamųjų bylų (archyvinių) anketavimo ir pareigūnų apklausos.

Baudžiamosioms byloms anketuoti buvo parengta gana didelės apimties anketa. Ji skirta analizuoti apygardų teismų archyvuose esančias baudžiamąsias bylas, iškeltas pagal senojo LR BK pavojingiausių nusikaltimų, ypač – 104 ir 105 (tyčinis nužudymas ir tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis) straipsnius. Šią anketą sudaro keturios dalys, kurių kiekviena skirta konkrečiam nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementui. Baudžiamųjų bylų anketavimas leis nustatyti tam tikrus koreliacinius ryšius tarp kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų. Dar vienas anketavimo tikslas – pabandyti nustatyti grupes asmenų, dažniausiai tampančių sunkių nusikaltimų, tarp jų tyčinių nužudymų, aukomis. Turint tokius duomenis būtų galima šioms asmenų grupėms taikyti tam tikras prevencijos priemones ir pasistengti jas apsaugoti nuo galimų pasikėsinimų. Kiekvienos dalies pabaigoje yra grafa „Nusikaltimo determinantai“. Ji skirta nurodyti tam tikrus veiksniai, lemiančius kiekvieną iš kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų. Apibendrinus šias anketas bus galima patvirtinti arba paneigti pagrindines hipotezes.

Gauti tyrimo rezultatai leis teisingai ir tiksliai parengti pareigūnų apklausos lapą, kuriame klausimų pavidalu bus suformuluotos pagrindinės hipotezės. Tai leis patvirtinti arba paneigti nustatytus koreliacinius atskirų kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementų ryšius.

Gauta ir apibendrinta informacija gali sudaryti pagrindą bendriems teoriniams kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos teiginiams tikslinti, tobulinti. Atsižvelgiant į gautas išvadas, bus galima rengti praktines metodines nusikaltimų tyrimo rekomendacijas, kurių gausa šiuo metu negalime pasidžiaugti.

c) Sprendžiant nusikaltimų tyrimo klausimus, labai reikšminga tobulinti informacinę teisėsaugos veiklą, ypač optimizuojant įvairių įskaitų ir duomenų bazių organizacinius, teisinius ir taktinius kriminalistinius klausimus.

Sparčiai tobulėjant mokslui ir technikai, kriminalistika negali likti nuošalyje ir nepaisyti naujų mokslo laimėjimų. Teisėsaugos įstaigų praktika, kai vis dažniau taikomos informacinės technologijos, turi didžiulę įtaką kriminalistikos mokslo teorijai.

Labai svarbu, kad tyrėjas būtų greitai ir visapusiškai aprūpintas patikima ir kvalifikuotai pateikta informacija, kuri yra labai svarbi siekiant veiksmingai ištirti bei atskleisti nusikaltimus bei teisės pažeidimus.

Empirinei medžiagai rinkti, apdoroti ir analizuoti buvo sukurtos dvi anketos, skirtos kriminalistinės registracijos būklei Lietuvoje tirti.

Pirmoji anketa skirta atlikti dirbančių pareigūnų (kvotėjų, tardytojų, prokurorų, advokatų, teisėjų, operatyvinių darbuotojų ir kt.) apklausą dėl Lietuvos kriminalistinių įskaitų naudojimo efektyvumo. Anketa sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje fiksuojami bendri duomenys apie apklausiamąjį, antra anketos dalis suskirstyta į tris poskyrius, skirtus kriminalistines įskaitas naudojančioms asmenims, jų tvarkytojams bei kūrėjams apklausti; trečia dalis skirta nustatyti, kokio pobūdžio informacijos tyrėjas tikisi iš kriminalistinių įskaitų.

Minėtojo anketavimo tikslas buvo poreikis nustatyti:

1. Kaip plačiai yra naudojamos kriminalistinės įskaitos tarp Lietuvos teisėsaugos pareigūnų?
2. Kokios kriminalistinės įskaitos naudojamos dažniausiai?
3. Kokios informacijos tikisi kriminalistinių įskaitų vartotojai?
4. Kokiu mastu informacinės technologijos taikomos kriminalistinėje registracijoje Lietuvoje?
5. Ar dabartinės kriminalistinės įskaitos yra efektyvios?
6. Kaip greitai informacija yra pateikiama vartotojams?
7. Kiti klausimai.

Antra anketa skirta Lietuvos kriminalistinių įskaitų analizei, ji yra pildoma kiekvienai esamai įskaitai apibūdinti. Minėtoji anketa susideda iš dviejų dalių: pirmą dalį skirtą aprašyti ir išanalizuoti bendrus kriminalistinių įskaitų duomenis, antra anketos dalis skirta aprašyti ir išanalizuoti automatizuotas įskaitas.

Anketos tikslai:

1. Nustatyti, kokių rūšių kriminalistinių įskaitų yra Lietuvoje.
2. Nustatyti, kokia programinė įranga bei technologijos yra naudojamos kriminalistinėms įskaitoms kurti bei tvarkyti.
3. Nustatyti, koks yra kriminalistinių įskaitų automatizavimo lygis.
4. Išanalizuoti kriminalistinių įskaitų Lietuvoje efektyvumą.
5. Išanalizuoti automatizuotų kriminalistinių įskaitų eksploataavimo kainą.

Tikimasi, kad anketų rezultatai padės sukurti tobulesnės kriminalistinės informacinės sistemos Lietuvoje modelį, pasiūlyti tokią informacinę-analitinę kriminalistikos sistemą, kuri galėtų realiai padėti greitai ir efektyviai išaiškinti nusikaltimus.

d) Viena opiausių pastarųjų metų visuomenės problemų tapo narkomanija. Nusikaltimų, susijusių su narkotinių medžiagų gamyba ir platinimu, aiškinimo ir tyrimo problemos Lietuvoje tapo nacionalinės. Realios situacijos pažinimas – tai pagrindas, kuriuo remiamasi rengiant nacionalinę kovos su narkomanija programą ir pradedant sisteminių veiksnių kompleksą, skirtą ne tik narkomanijos padariniams, bet ir priežastims šalinti. Tam būtina gerai pažinti su šiais nusikaltimais kovojančių pareigūnų nuomones.

Daugelyje pasaulio valstybių kriminalistikos mokslo specialistai yra išanalizavę savo valstybių nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, tyrimo kryptis, pateikę nusikaltimų tyrėjams mokslines šių visuomenei pavojingų veiksnių atskleidimo ir sėkmingo ištyrimo rekomendacijas.

Remiantis tiek kriminogene, tiek demografinė Lietuvos situacija, įstatymais bei susiklosčiusia tardymo ir teismų praktika tokio mokslinio darbo nėra atlikta. Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, atskleidimo, tyrimo ir prevencijos klausimai apsiribojo pavieniais publicistiniais straipsniais, nagrinėjančiais narkomanijos problemas ir jų sprendimo programas, viena mokomąja priemone. Rimtam tyrimui atlikti būtinas gerai parengtas instrumentarijus. Tai nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, tyrėjų ir specialistų anketavimas bei baudžiamųjų bylų, susijusių su neteisėta narkotinių medžiagų apyvarta, empirinė analizė.

Anketos buvo skirtos dviejų kategorijų nusikaltimų tyrėjams: a) tardytojams; b) operatyvinės veiklos darbuotojams.

Nusikaltimo tyrėjo – tardytojo – anketa buvo siekiama išaiškinti šių nusikaltimų tyrimo ypatumus, sužinoti darbo organizavimo aktualijas ir sunkumus.

Šios anketos rezultatai parodė, kad tardytojai, atskleisdami ir tirdami šios rūšies nusikaltimus, atlieka standartinius tardymo veiksmus (pvz., vykdo įvykio vietos apžiūras, įvairių proceso subjektų apklausas ir naudoja įvairias specialių žinių taikymo formas). Tačiau jie nėra susipažinę su šių nusikaltimų atskleidimo ir ištyrimo specifiniais elementais bei pėdsakų susidarymo mechanizmais. Visa tai turi įtakos specialių žinių taikymo ypatumams, ypač siekiant užtikrinti, kad būtų laiku atliekami kriminalistinių objektų ekspertiniai tyrimai ar operatyviai gaunamos specialisto išvados. Kita praktinė problema, išryškėjusi anketavimo metu, – teisėsaugos institucijų pareigūnų bendradarbiavimo formų neefektyvumas.

Nusikaltimo tyrėjo – operatyvinės veiklos darbuotojo – anketa buvo skirta nustatyti šių nusikaltimų tyrimo subjektų veiklą ir bendradarbiavimo su kitais nusikaltimų tyrėjais ypatumus.

Specialisto anketos tikslas buvo susipažinti ir išanalizuoti specialių žinių taikymo ypatumus, atskleidžiant ir tiriant šios rūšies nusikaltimus.

Šios anketos rezultatai atskleidė, kad nusikaltimų tyrėjams trūksta įvairiapusių kriminalistikos žinių, ieškant, fiksuojant, paimant ir pakuojant įvairius kriminalistinius objektus. Taip pat nepaisoma teismo ekspertizių skyrimo ar specialisto išvados gavimo rekomendacijų.

Deja, apklausos rezultatai dėl įvairių priežasčių praranda aktualumą. Tai susiję su baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, teisėsaugos institucijų struktūros pokyčiais ir kt.

Baudžiamųjų bylų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, pirminė empirinė analizė buvo atlikta šešiuose didžiausiuose Lietuvos miestuose (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Alytus). Buvo peržiūrėtos baudžiamosios bylos, iškeltos, pagal senojo LR BK 232¹ straipsnį ir kuriose vadovaujantis LR BPK 218 straipsniu parengtinis tardymas buvo sustabdytas. Šio tyrimo medžiaga leido išanalizuoti Respublikoje susiklosčiusią tardymo praktiką, atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis. Gauti rezultatai padės patobulinti nusikaltimų, sietinų su narkotinėmis medžiagomis, tyrimo metodikos rekomendacijas bei pateikti nusikaltimų tyrėjams naują šių nusikaltimų tyrimo metodikos modelį.

e) Kuriant naują kriminalistikos koncepciją, būtina nustatyti jos metodų taikymo civiliniame procese galimybes.

Civilinis procesas turi būti racionalus ir optimalus. Optimalumo pagrindiniai reikalavimai yra šie: procesas turi būti vykdomas greitai ir mažiausiomis jėgų ir ekonominėmis sąnaudomis. Civilinių bylų srautai objektyviai didėja, bylos darosi vis sudėtingesnės, šalys vis dažniau naudojasi advokatų ir įvairių specialistų pagalba. Atsižvelgdami į tai manytume, kad būtina tobulinti ir optimizuoti teismo, nagrinėjančio civilines bylas, procesą. Siekiant užtikrinti operatyvinę civilinę teiseną, greitesnę teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimą daug dėmesio turėtų būti skiriama proceso taktikai. Manome, kad minėtų tikslų įmanoma pasiekti tuomet, kai teismas procese nebus tik pasyvus stebėtojas, o neperžengdamas ieškinyje nustatytų reikalavimų ribų ir tik atsižvelgdamas į šalių valią, aktyviai dalyvaus renkant bei tiriant įrodymus.

Tiek mokslininkai, tiek praktikai ginčijasi, ar aktyvus teisėjo vaidmuo civilinėje teisenoje yra suderinamas su rungimosi principu. Kyla konceptuali problema, ar teismas turi būti tik arbitras, ar gali bei privalo būti aktyvus subjektas civilinėje teisenoje: rengdamasis teismui bylą nagrinėjimui, rinkdamas įrodymus, reikalaujamas, kad jų šalys juos pateiktų. Manytina, jog nuo to, kaip teismas elgsis nagrinėdamas civilinę bylą, priklausys jos nagrinėjimo efektyvumas bei teisingumas.

Proceso normos nustato kriminalistikos rekomendacijų panaudojimo ribas bei sąlygas nagrinėjant bylą teisme, skirtingų proceso dalyvių teises ir pareigas naudojant kriminalistinę informaciją, priemones, metodus ir kt. Be to, kriminalistikos mokslas tiria įrodinėjimo procesą, tai darydamas tik jam būdingais metodais. Įrodinėjimo pažinimo dalykas yra procesinė veikla, o kriminalistika nagrinėja taktinius, metodinius bei techninius įrodinėjimo būdus. Šiuo atveju kriminalistika yra įrankis proceso tikslams siekti. Kriminalistikos reikšmės kriterijai yra jų efektyvumas bei patikimumas įrodinėjimo procese. Kriminalistikos mokslas savo teiginiais bei rekomendacijomis padeda nustatyti tiesą bylos nagrinėjimo metu.

Šiems klausimams spręsti, empirinei medžiagai rinkti, apdoroti ir analizuoti parengta anketa teisėjams, kuria siekiama įrodyti kriminalistikos metodų taikymo civilinėje teisenoje tikslingumą, išnagrinėti teisėjų nuomonę apie problemą ir pan. Tada galima numatyti konkrečius pagalbos teisėjams, dirbantiems civilinėje teisenoje, būdus bei rekomendacijas.

Anketą sudaro dvi dalys: bendri teisėjo duomenys ir civilinių bylų nagrinėjimas.

Anketa siekiama nustatyti, kokius procesinius veiksmus dažniausiai atlieka teisėjai nagrinėdami civilines bylas, ar jiems užtenka specialių žinių, ar reikia pagalbininko (specialisto) tam tikriems procesiniams veiksams atlikti, ar teisėjai atlikdami procesinius veiksmus proceso dalyvių atžvilgiu taiko taktinius būdus, kodėl ir t. t. Daugiau dėmesio skiriama teismo ekspertizės skyrimo klausimams nagrinėti.

Reikia pabrėžti, kad tai pirmas bandymas apibendrinti kriminalistikos mokslo aspektu teisėjų, nagrinėjančių civilines bylas, problemas.

2000 metais buvo pradėta ir 2001 bei 2002 metais tęsta kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijų analizė. Kriminalistikos raidos Lietuvoje mokslinės koncepcijos struktūra turi sudėti iš šių dalių (pagrindinių kompleksų):

1. Kriminalistikos mokslo plėtojimo strateginių nuostatų;
2. Kriminalistikos mokymo tobulinimo sistemos;
3. Pasiūlymų dėl įstatymų bazės;
4. Kriminalistikos institucijų sistemos ir jos tobulinimo;
5. Organizacinių priemonių ir kriminalistikos valdymo tobulinimo.

Išanalizavus užsienio šalių kriminalistinę literatūrą, pasaulyje vykdomus tyrimus [4, p. 120–127] pateikiamos pirmos preliminarios išvados.

1. Moderni kriminalistika turi būti suprantama ne tik kaip baudžiamosios justicijos įrankis, skirtas kaltumui įrodyti, bet ir nukentėjusiojo, kitų proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugos priemonė, o jos metodai naudojami laikantis rungtyniškumo principo.
2. Kriminalistikos mokslo raida Lietuvoje kol kas nėra realiai susijusi su teisės raida, teisės ir teisėsaugos institucijų reforma. Kriminalistinių institucijų reforma vykdoma neturint aiškios strategijos, dubliuojant funkcijas, nekoordinuojant kriminalistinių institucijų veiklos, paliekant „reformuotis“ joms pačioms.
3. Nepakankamai atsižvelgiama į mokslines rekomendacijas dėl kriminalistikos reformos Lietuvoje prioritetų: kriminalistikos modelio ir sistemos, kriminalistikos institucijų reformos, kriminalistikos studijų plėtojimo.
4. Siekiant toliau plėtoti kriminalistikos mokslą, sieti mokslą ir studijas, kurti šiuolaikinio lygio kriminalistinio tyrimo metodikas, gilinti kriminalistikos studijas, užtikrinti tinkamą pareigūnų kvalifikacijos kėlimą, būtina įkurti kriminalistikos mokslinį tyrimo institutą, jo veiklą glaudžiai sieti su universitetais.

2002 metais buvo toliau kaupiama empirinė medžiaga ir atliekama praktinė jos analizė.

Kaip jau minėjome, 2002 metais numatyta kaupti ir sisteminti bendrųjų nusikaltimų tyrimo ir ekspertų praktikos Lietuvoje duomenis. Šio etapo darbai buvo atliekami 2002 metais ir yra tęsiami 2003 metais. Daugiausia dėmesio buvo skirta empirinei medžiagai rinkti, sisteminti, tvarkyti ir atlikti pirminę bandomųjų tyrimų analizę, siekiant tobulinti ir verifikuoti parengtą instrumentariją.

Pastaraisiais metais ypač padidėjo kriminalistinių lingvistinių tyrimų, galinčių padėti identifikuoti teksto autorių arba spręsti kitas reikšmingas problemas, reikšmė. Kriminalistinės lingvistikos metodai yra reikšmingi atliekant fonoskopinę ekspertizę, leidžiančią identifikuoti asmenį pagal balsą ir kalbą bei spręsti įvairius diagnostikos klausimus.

Kriminalistiniai lingvistiniai tyrimai tampa viena iš prioritetinių tyrimo kryptų teismo mokslų sistemoje, nes globalizacijos procesai labai sparčiai veikia nusikalstamumą ir ne tik jo tradicinę kriminalinę formą. Ateityje būtent kriminalistinė lingvistika gali būti efektyviai panaudota tiriant tokius nusikaltimus.

Buvo atliekamas baudžiamųjų ir civilinių bylų anketavimas, įvairių institucijų pareigūnų apklausa, atskirų teismo proceso veiksmų observacija. Atliekant tyrimą buvo naudojami ir kiti (matematikos, informatikos, logikos) metodai.

Analizuojant bendrus nusikaltimų tyrimo klausimus ir siekiant pateikti šių procesų struktūrinių pokyčių dinamiką, 2003 metais buvo nutarta atlikti papildomus tyrimus, naudojantis anksčiau parengtu instrumentarijumi (anketos ir apklausos lapai, skirti specialistų įvykio vietų apžiūrų, atskirų tardymo veiksmų atlikimo efektyvumui nustatyti ir vertinti).

Pirminės informacijos analizė paskatino ne tik tęsti tyrimus, juos tobulinti, tikslinti, bet ir verifikuoti naudojant kitus informacijos rinkimo metodus. Pavyzdžiui, teisėjų apklausos lape apibendrinta informacija paskatino atlikti civilinių bylų analizę (išnagrinėtos 162 civilinės bylos) bei pasinaudoti tiesioginio stebėjimo (observacijos) metodu (buvo stebimi 175 civilinių bylų nagrinėjimo posėdžiai apylinkių ir apygardų teismuose).

Pagrindiniai 2002 m. atliktų empirinių tyrimų rezultatai.

- a) Specialių žinių taikymo problemas, specialistų ir teisininkų rengimo bei jų kvalifikacijos kėlimo klausimus analizuojant pagal parengtą klausimyną buvo gauti 321 užpildyti apklausos „Specialistų rengimas ir kriminalistikos bei teismo ekspertizės žinių įtaka nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo efektyvumui“ lapai. Apklausos tęsiamos. 2003 metais planuojama apklausti dar apie 500 asmenų. Pradėtas surinktų apklausos duomenų sisteminimas ir rūšiavimas bei apklausos medžiagos analizės instrumentarijaus (programos) kūrimas.
- b) Nagrinėjant Lietuvos teisėsaugos struktūrų veiklą pagal parengtą duomenų rinkimo anketą buvo surinkta informacija apie 42 įvairaus lygio įskaitas.
- c) Pagal parengtą klausimyną nagrinėjant kriminalistinės informatikos plėtojimosi ir informacinių sistemų kūrimo, taikymo bei jų tobulinimo klausimus buvo apklausta 510 įvairių institucijų pareigūnų.
- d) Nagrinėjant kriminalistikos metodų taikymo galimybes civiliniame procese buvo atliktos 137 teisėjų apklausos.
- e) Nagrinėjant nusikaltimus, susijusius su narkotinių medžiagų gamyba, platinimu ir kt., buvo atlikta su narkotinėmis medžiagomis dirbančių specialistų (10 KTC pareigūnų) apklausa.
- f) Nagrinėjant nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, tyrimo metodikos klausimus, buvo atlikta parengtinė (bandomasis tyrimas) 150 baudžiamųjų bylų analizė.
- g) Nagrinėjant kriminalistinės lingvistikos problemas buvo atlikta 300 tekstų, kuriuos lietuviškai parašė nelietuviai, analizė. Tyrimo kontrolinę grupę sudarė 140 analogiškų lietuviškų tekstų, parašytų lietuvių.
- h) Nagrinėjant kriminalistinės lingvistikos problemas ir tobulinant gimtosios kalbos teksto autoriaus nustatytą metodiką buvo atliktas eksperimentas, kurio metu gimtąja kalba pateiktą tekstą reikėjo išversti į kitą kalbą. Atliekant eksperimentą buvo gauti 103 tekstai.
  - i) Nagrinėjant polilingvizmo paplitimą Lietuvoje atlikta 103 asmenų apklausa.
  - j) Nagrinėjant kriminalistinės lingvistikos problemas buvo atlikta Lietuvos teismo ekspertizės centre 1990–2001 metais padarytų 76 autorystės ekspertizių analizė.
  - k) Nagrinėjant sunkiausių nusikaltimų tyrimo metodikų klausimus atlikta 70 baudžiamųjų nužudymo bylų analizė.

Taigi apibendrinant 2002 m. numatytų uždavinių įgyvendinimą, galima daryti išvadą, kad nepaisant to, jog rinkti empirinę medžiagą numatyta ir 2003 metais, o atlikti jos analizę ir įvertinimą – tik 2004 metais, kai kurių kryptių šie procesai vyko žymiai sparčiau negu numatyta Mokslo programos kalendoriniame plane. Dėl objektyvių priežasčių dalis informacijos prieinama tik sausio pabaigoje (pvz., kriminalistinio nusikaltimų tyrimo, kriminalistinės profilaktikos, ekspertizių klausimais), todėl juos apibendrinti ir analizuoti galima tik metų I ketvirčio pabaigoje.

Tarpinė empirinės medžiagos rinkimo etapo savianalizė leidžia teigti, kad programoje numatyti tikslai ir uždaviniai įgyvendinami patenkinamai. Ne tik surinkta, susisteminta ir apibendrinta daug įvairios konkrečių sričių (pvz., kriminalistinės lingvistikos tyrimų srities) informacijos, bet ši informacija taip pat įvertinta teoriniame lygmenyje bei tuo remiantis pateiktos praktinės metodinės ekspertų metodikų tobulinimo rekomendacijos.

Surinkta, susisteminta ir apibendrinta visa planuota kitų kryptių informacija (pvz., kriminalistinės informatikos, kriminalistinės registracijos ir įskaitų, kriminalistikos metodų taikymo civiliniame procese).

Trečią empirinių tyrimų grupę sudaro tyrimai, kuriems atlikti skirta empirinė medžiaga renkama 2003 metais.

Preliminari daugumos tyrimų informacijos analizė atskleidė, kad parengtas instrumentarijus yra efektyvus ir sėkmingai naudojamas siekiant užsibrėžtų tikslų. Kartu paaiškėjo, kad kai kurias anketas būtina tobulinti (pvz., dėl baudžiamųjų bylų, iškeltų dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis medžiagomis).

Empirinių tyrimų rezultatų analizė paskatino 2003 metais papildomai atlikti nusikaltimų tyrimo ir specialių žinių taikymo analizę (tai susiję su naujojo BPK ir kitų svarbių teisės aktų įsigaliojimu), naudojant anksčiau Lietuvos teisės universiteto Kriminalistikos katedroje parengtą instrumentarijų, bei atlikti trijų nusikaltimų tyrimo ir specialių žinių taikymo periodų lyginamąjį tyrimą (1991–1996; 1997–2002).

Toliau buvo tyrinėjamos teismo ekspertų rengimo Lietuvoje problemos ir tendencijos. Šiuolaikinės nusikaltimų tyrimo tendencijos rodo, kad ekspertizė atlikimas vis dažniau tampa ne amatu, o moksline veikla. Tam pasirengusių aukštos kvalifikacijos specialistų visada trūko, nes Lietuvoje nėra viena aukštoji mokykla jų nerengė. Į ekspertines institucijas ateinantys žmonės geriausiu atveju turėjo persikvalifikuoti, o dažniausiai – pradėti mokytis iš asmeninių klaidų ir bandymų.

Pastaraisiais metais sparčiai didėja ekspertų darbo krūviai. Autorių duomenimis, tik dviejose pagrindinėse Lietuvos ekspertinėse kriminalistinėse struktūrose – Teismo ekspertizės centre (Teisingumo ministerija) ir Kriminalistinių tyrimų centre (Vidaus reikalų ministerija) – per pastaruosius metus padarytų ekspertizė skaičius padidėjo daugiau nei tris kartus (žr. 1 lentelę). Šiose institucijose dirba apie pusė tūkstančio specialistų.

1 lentelė. Nusikalstamumo, įvykio vietų apžiūrų dalyvaujant technikams kriminalistams ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų bei Lietuvos teismo ekspertizės centrų atliktų teismo ekspertizė dinamika Lietuvoje 1992–2002 m.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Užregistruotų nusikaltimų skaičius	56615	60378	58634	60819	68053	75816	78149	77108	82370	79265	72646
Įvykio vietų apžiūrų skaičius dalyvaujant technikams kriminalistams	19372	21010	18981	23541	31436	39134	42885	45041	44214	41658	34760
Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų ir Lietuvos teismo ekspertizės centrų atliktų teismo ekspertizė skaičius	8811	12567	12562	14848	20351	27564	31942	33623	29437	29887	32844

Autoriai konstatuoja, jog specialistų poreikio nesugebama patenkinti. Ekspertus bando rengti pačios ekspertinės įstaigos, nors tam neturi tinkamų sąlygų. Toks rengimas paprastai yra grindžiamas jau dirbančių specialistų asmenine patirtimi, perduodama kandidatui į ekspertus kaip daugiau ar mažiau susistemintos žinios, įgūdžiai, kurie, deja, dažnai neperžengia empirinių, vien pragmatinių žinių slenksčio. Be to, rengiamos programos yra žinybinės ir skiriasi netgi rengiant tų pačių specialybių ekspertus. Straipsnio autorių nuomone, vykdant teisinės sistemos reformą būtina tobulinti specialistų rengimo struktūrą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų, tarp jų ir specialistų, turinčių išsamių kriminalistikos žinių bei įgūdžių ir galinčių dirbti kriminalistinėse ekspertinėse struktūrose, rengimą teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijoms. Tai daryti būtina ir atsižvelgiant į aukštojo mokslo kvalifikacijos reikalavimus, derinant akademinį ir specialųjį pasirengimą. Reikia parengti atitinkamas kompensacines ir kvalifikacijos kėlimo programas ekspertams, neturintiems teisinio ir kriminalistinio išsilavinimo, sudaryti nuoseklią nežinybinę kriminalistikos ir teismo ekspertizės specialistų

rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą, atitinkančią šiuolaikinius Europos Sąjungos šalių standartus.

Į šią sistemą būtina įtraukti ir studijas doktorantūroje, rengti specialistus moksliniam darbui, dirbti mokslinėse ekspertinėse kriminalistinėse įstaigose, kurti naujas mokslines ekspertinių tyrimų metodikas. [3, p. 81–88].

Programos vykdytojai aktyviai dalyvavo rengiant Teismo ekspertizės veiklos teisinio reglamentavimo koncepciją. Lietuvoje, kaip ir daugelyje pokomunistinių šalių, vykstantys politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo pokyčiai, integracijos į Europos Sąjungą ir globalizacijos procesai, darantys įtaką vykstančiai teisės reformai, palietė ir teismo ekspertizės teisinio reguliavimo sritį: 2002 m. priimti Baudžiamojo proceso kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, Teismo ekspertizės įstatymas.

Nauji įstatymai reguliuoja šias visuomeninių santykių sritis: teismo ekspertizės paskirtis ir vieta šalies teisinėje sistemoje, valstybinių teismo ekspertizės įstaigų steigimas, finansavimas, valdymas ir funkcionavimas, ekspertinių įstaigų ir ekspertų kompetencija, santykiai su kitomis teisėsaugos institucijomis, teismo ekspertų statusas, jų sertifikavimas ir licencijavimas; privačių teismo ekspertų ir nevyriausybinių teismo ekspertizės įstaigų veikla.

Naujai priimti šie teisės aktai, straipsnio autorių nuomone, turėtų padėti pasiekti vienodą teismo ekspertizės klausimų teisinį reglamentavimą administracinio, baudžiamojo ir civilinio procesų srityje, užtikrinti reikiamą žmogaus teisių apsaugą, pašalinti žinybinius skirtumus atliekant teismo ekspertizę bei ekspertizijų dubliavimą pereinant iš vienos procesinės sistemos į kitą. Įstatymai derinti su tarptautinių šios krypties organizacijų, ypač ENFSI (*European Network of Forensic Science Institutes*) kokybės užtikrinimo grupės nuostatomis ir rekomendacijomis [7, p. 276–284].

Aurių atliktų tyrimų duomenimis (apklausta per 200 teisėsaugos institucijų pareigūnų), naujojo teisinio ekspertizės reglamentavimo pranašumai būtų privalomumas, stabilumas, universalumas, įstatyminis ekspertinių įstaigų veiklos koordinavimo ir akademinio mokslų ir studijų įstaigų įtraukimo į šią veiklą užtikrinimas.

Apibendrinus tyrimo rezultatus išryškėjo ir negatyvios nuomonės apie kai kuriuos įstatymais nustatytos tvarkos aspektus. Juos reikės tobulinti ir derinti atsižvelgiant į praktikos poreikius ir ES teisę.

Išvados

1. Nusikalstamumo raida, naujos jo pasireiškimo formos ir rūšys, vis tobulesni nusikaltimo padarymo būdai ir priemonės, nusikaltėlių profesionalumas ir specializacija, organizuoto nusikalstamumo tarptautinių ryšių globalizacija tapo viena opiausių visuomenės problemų. Nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių plačiai suvokiamos teisėsaugos sistemos reformų, tarp jų ir rengiant specialistus, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir galėtų savarankiškai analizuoti bei kokybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus tirdami nusikaltimus, rengti originalius kriminalistikos mokslų tiriamuosius darbus.

2. Vykiant teisinės sistemos reformą, būtina tobulinti specialistų rengimo struktūrą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų, tarp jų ir specialistų, turinčių išsamių kriminalistikos žinių bei įgūdžių ir galinčių dirbti įvairiose kriminalistinėse ekspertinėse struktūrose, rengimą teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijoms. Tai daryti būtina ir atsižvelgiant į aukštojo mokslų kvalifikacijos reikalavimus.

3. Turint naują magistrantūros programą ir atsižvelgiant į kriminalistikos disciplinų dėstymo lygį ir apimtį bakalauro studijų metu, ateityje rengiant atitinkamas kompensacines ir kvalifikacines ir kvalifikacijos kėlimo programas ekspertams, neturintiems teisinio ir kriminalinio išsilavinimo, bus sudaryta darni, nuosekli kriminalistikos ir teismo ekspertizės specialistų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema, atitinkanti šiuolaikinių išsivysčiusių Europos šalių standartus ir užtikrinanti progresyvių technologijų ir pažangios patirties diegimą į teisėsaugos veiklos sritis. Įgiję šią specializaciją, magistras galės sėkmingai tęsti studijas doktorantūroje ir rengtis moksliniam darbui, diegti mokslų laimėjimus į praktiką, tirti ne tik sudė-

tingus nusikaltimus ir spręsti įvairias su jais susijusias problemas, bet dirbdami mokslinėse ekspertinėse įstaigose, kurti naujas mokslines ekspertinių tyrimų metodikas.

4. Apibendrinant numatytų uždavinių renkant empirinę medžiagą įgyvendinimą galima daryti išvadą, kad nepaisant to, jog rinkti empirinę medžiagą numatyta ir 2003 metais, o ją analizuoti ir įvertinti – tik 2004 metais, kai kuriose srityse šie procesai vyko žymiai sparčiau negu buvo numatyta Mokslo programos kalendoriniame plane. Dėl objektyvių priežasčių dalis informacijos prieinama tik sausio mėnesio pabaigoje (pvz., kriminalistinio nusikaltimų tyrimo ir kriminalistinės profilaktikos, ekspertizės klausimais), todėl jie gali būti apibendrinami ir analizuojami tik metų I ketvirčio pabaigoje.

Tarpinė empirinės medžiagos rinkimo etapo savianalizė leidžia teigti, kad programoje numatyti tikslai ir uždaviniai įgyvendinami patekinamai. Pagal atskiras kryptis (pvz., kriminalistinės lingvistinės tyrimų srityje) ne tik surinkta, susisteminta ir apibendrinta daug įvairios informacijos, ši informacija taip pat įvertinta teoriniu lygiu bei ja remiantis pateiktos praktinės metodinės ekspertinių metodikų tobulinimo rekomendacijos.

Surinkta, susisteminta ir apibendrinta visa planuota kitų krypčių informacija (pvz., kriminalistinės informatikos, kriminalistinės registracijos ir įskaitų, kriminalistikos metodų naudojimo civiliniame procese).

5. Trečią empirinių tyrimų grupę sudaro tyrimai, kuriems atlikti empirinę medžiagą renkama 2003 metais.

6. Preliminari daugumos tyrimų informacijos analizė atskleidė, kad parengtas instrumentarijus yra efektyvus ir sėkmingai naudojamas siekiant užsibrėžtų tikslų. Kartu paaiškėjo, kad būtina patobulinti kai kurias anketas (pvz., baudžiamųjų bylų, iškeltų dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis medžiagomis).

Empirinių tyrimų rezultatų analizė paskatino numatyti ir 2003 metais papildomai atlikti nusikaltimų tyrimo ir specialių žinių taikymo analizę (tai susiję ir su naujojo BPK ir kitų svarbių teisės aktų įsigaliojimu), naudojant anksčiau Lietuvos teisės universiteto Kriminalistikos katedroje parengtą instrumentarijų bei atlikti trijų nusikaltimų tyrimo ir specialių žinių taikymo periodų – 1991–1996, 1997–2002 ir 2003 m. – lyginamąjį tyrimą.

LITERATŪRA

1. **Juškevičiūtė J., Kurapka E., Malevski H.** A New Study model of Criminalistics for the Law Enforcement Officers in Lithuania // 16th Meeting of the International Association of Forensic Sciences. Editor Prof. Eric Baccino. – Montpellier. September 2–7, 2002.
2. **Juškevičiūtė J., Kurapka E., Malewski H.** Some Problems in the Reform of Expert Institutions in Lithuania // Z zagadnień nauk sądowych. – Kraków, 2000.
3. **Malevski H., Kurapka E.** Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje // Jurisprudencija. LTU mokslo darbai. – Vilnius, 2000. T. 18 (10).
4. **Kurapka E., Malevski H.** Šiuolaikinė kriminalistikos studijų struktūra ir didaktika // Jurisprudencija. LTU mokslo darbai. – Vilnius, 2001. T. 22 (14).
5. **Kurapka E.** Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika // Teisinės valstybės link. Jurisprudencija. Mokslo darbai. – Vilnius, 2000. T. 15 (7).
6. **Juškevičiūtė J., Kurapka E., Malevski H.** Refrom des Kriminalistischen Expertendienstes in Litauen // der Rejne „Analysen – Berchte-Perspektiven“ aus der Polizei. – Münster: Führungs academic, 2001.
7. **Nusikalstamumo** Lietuvoje dinamika, prognozės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija. Mokslo programa. – Vilnius, 2002.

The Modern Conception of Crime Investigation and its Criminalistic and Procedural Assurance: the First Results

Prof. Dr. Vidmantas Egidijus Kurapka, Prof. Dr. Hendryk Malevski

Law University of Lithuania

SUMMARY

Since 2001, the researchers of the Law University of Lithuania jointly with the colleagues from Vilnius University and Forensic Institute have been carrying out a complex research according to the research program “Dynamics, Prognosis, Control Trends of Criminality and Modern Conception of Criminalistics”. This program continues the scientific research of criminality problems of the 1994–1997 program, taking into consideration social, economic and other processes within the state, analyses the problems of criminality and its influence to the state processes at a new level and by integrating knowledge of different social sciences.

The aim of the program is to thoroughly and objectively analyze the problems of crime investigation, to develop the modern conception of their investigation, to prepare recommendations based on scientific research and suggestions on how to accelerate the legal reform in Lithuania, make criminal justice more effective and increase the results of crime investigation.

The article focuses on the realization of the second trend of the program “Modern Conception of Crime Investigation and Its Criminalistic and Procedural Assurance”. The research of this trend is structured into closely interrelating theorems and applied themes.

While implementing the scientific research of all these themes it is essential to take into consideration both the aspects of future criminalistic development (strategy of criminalistics), dynamics of criminality (prognostic aspect) and achievements of crime investigation technique and achievements of other sciences that could already be applied in the practice of crime investigation. It is essential to assure effective crime investigation by using criminalistic means, to develop perspective criminalistic tactics and methods. Besides, in preparing criminalistic recommendations, it is necessary to take into consideration the changes in criminal and criminal procedure laws, which is also very important for the improvement of tactics and methods and creation of new methods.

The expected research results could be characterized as follows:

- The fundamental basics of the development of criminalistic science in Lithuania;
- The applied basics of criminalistics, as the discipline ensuring the functions of crime investigation, research methods and scientific practical recommendations for the investigation of new crimes (economic, corporate, commercial, banking etc.) are being prepared;
- Modern prognostic conception of crime investigation in Lithuania (procedural and organizational aspects);
- Drafts of laws and suggestions to improve the laws of criminal procedure, scientific expertise of other developed projects, scientific practical recommendations for law enforcement institutions to optimize crime investigation and increase its efficiency, analytical generalizations, scientific informational reviews, dissertations, practical methodical recommendations and textbooks;
- Scientific and methodological recommendations for instruction (studies) and practical special knowledge application programs for specialists who are prepared at the Law University of Lithuania, participants of qualification improvement courses, staff of law enforcement institutions;
- Technical provision for law enforcement institutions and programs for mastery of criminalistic knowledge for different groups of officers.

After carrying out the envisaged research, the new applicable practical conception of criminalistics is planned to be created and on its basis the recommendations of crime investigation, that will be important for the improvement of fight against crimes. The findings of the program will be especially useful for justice institutions (police, prosecution offices, courts, security and special

services), to some non-criminalistic justice institutions that carry out the pre-trial investigation (tax inspections, customs and other departments).

